

AD VERBUM

Publicat amb l'ajut de l'Institut de la Traducció de Rússia.

Els germans Karamàzov

1ra edició en versió de Joan Sales: abril de 1961

1ra edició revisada: novembre de 2014

© hereus de Joan Sales, 2014

© de les notes finals, Ricard San Vicente / Arnau Barrios, 2014

© d'aquesta edició: Club Editor 1959, S.L.U.

Coves d'en Cimany, 2 – 08032 Barcelona

www.clubeditor.cat

ISBN: 978-84-7329-183-5

Dipòsit legal: B 2 3997-2014

Disseny gràfic: Àngel Uzkiانو

Imprès a Romanya Valls

Tots els drets reservats.

Prohibida tota forma de còpia.

Fiódor Dostoievski

Els germans Karamàzov

Versió catalana de Joan Sales
revisada per Arnau Barios

CLUB EDITOR
BARCELONA

L'Ivan s'alçà.

—Et repeteixo que si no t'he matat és únicament perquè et necessito demà; ¡recorda-te'n!

—¿I doncs? Mateu-me, mateu-me ara —digué l'Smerdiakov amb un posat estrany—. Però ni goseu fer-ho —afegí amb un somriure amarg—, ¡vós ja no goseu fer res, vós, tan agosarat en altre temps!

—Fins demà —l'Ivan es dirigí cap a la porta.

—Espereu... ensenyeu-me'ls encara una vegada.

L'Ivan es va treure els bitllets, els hi ensenyà; l'Smerdiakov els contemplà durant deu segons.

—Bé, aneu-vos-en... ¡Ivan Fiódorovitx! —cridà de sobte.

—¿Què vols? —l'Ivan, a punt de sortir, es tombà.

—Adéu.

—Fins demà.

L'Ivan sortí. La tempesta continuava. Primer caminà amb passos segurs, però aviat començà a trontollar. “No és més que físic”, pensava somrient. Una mena d'alegria el guanyava. Se sentia una fermesa incommovible; les vacil·lacions doloroses d'aquells últims temps havien desaparegut. La seva decisió era presa i “ja irrevocable”, es deia a si mateix, feliç. En aquell moment ensopegà, va estar a punt de caure. Deturant-se, distingí als seus peus aquell mugic a qui havia donat una empenta, que encara jeia en el mateix lloc, inert. La neu gairebé li recobria la cara. L'Ivan el redreçà, se'l carregà a coll-i-be. Havent vist claror en una caseta, trucà als porticons, pregà a l'amo de la casa que l'ajudés a transportar el mugic a la comissaria, prometent-li tres rubles. No explicaré amb detall com l'Ivan Fiódorovitx dugué el mugic a la comissaria, i el va fer examinar per un metge, a qui pagà generosament. Diguem només que això li prengué gairebé una hora. Però l'Ivan seguia satisfet. Les seves idees volaven: “Si no hagués pres una decisió tan ferma per demà —pensà de sobte amb delícia—, no m'hauria estat una hora ocupant-me d'aquest mugic, sinó que hauria passat de llarg i no m'hauria importat que es congelés... Però ¿com tinc la força d'anali-

zar-me? —pensà amb gran satisfacció—. ¡I ells, que han decidit que em tornava boig!” Arribant davant de la porta de casa seva, es deturà per preguntar-se: “¿No valdria més que me n’anés ara mateix a veure el fiscal, a explicar-l’hi tot? No; ¡demà, tot a la vegada!” Cosa rara, gairebé tota la seva alegria desaparegué en aquell moment. Quan entrà a la seva habitació, una sensació glacial l’encongí, com el record o més aviat l’evocació d’un no sé què de penós i fastigos, que es trobava en aquell moment en aquella peça i que ja hi havia estat. Es deixà caure sobre el divan. La vella criada li portà el samovar, es va fer ell mateix el te, però no en va prendre; despedí la criada fins l’endemà. El cap li rodava, se sentia cansat, incòmode. S’ensopia; es posà a caminar amunt i avall per desensopir-se. Li semblava que li venia un desvari. Però la malaltia no el preocupava; tornà a seure i es posà a mirar de tant en tant al seu volt, com si volgués descobrir alguna cosa. Per fi, la seva mirada es fixà en un punt. Somrigué, però la vermillor de la còlera li pujava a la cara. Llarga estona s’estigué immòbil, amb el cap entre les mans, sempre mirant aquell punt amb els ulls fixos, sobre el divan col·locat contra la paret d’enfront. Visiblement, alguna cosa que hi havia en aquell indret l’irritava, el neguitejava.

IX

EL DIABLE. MAL SOMNI DE L’IVAN FIÓDOROVITX

No sóc pas metge, i no obstant em sembla que ha arribat el moment de donar algunes explicacions sobre la malaltia de l’Ivan Fiódorovitx. Diguem tot seguit que es trobava en vígilies d’un accés de febre, que la malaltia anava a triomfar

del seu organisme afeblit. Sense saber de medicina, arriscaré la hipòtesi que l'Ivan havia reeixit potser, per un esforç de voluntat, a conjurar la crisi, esperant, naturalment, que se n'escaparia. Se sabia malalt, però no volia abandonar-se a la malaltia en aquells dies decisius, durant els quals havia de mostrar-se, parlar ardidament, "justificar-se als seus propis ulls". Havia anat a veure aquell metge de Moscou, fet venir per la Katerina Ivànovna amb aquella idea que ja he explicat. Aquell metge, després de fer-lo explicar i d'examinar-lo, dictaminà un trastorn cerebral, i no es mostrà gens sorprès davant d'una confessió que l'Ivan li va fer, no obstant, amb repugnància: "Les al·lucinacions són molt possibles en el vostre estat, però caldria controlar-les... D'altra banda, us heu de tractar de debò i no perdre ni un minut, si no, això empitjoraria". Però l'Ivan Fiódorovitx negligí aquest savi consell: "Encara tinc força per caminar; si caic, serà diferent: ¡ja em cuidarà qui vulgui!" Així, ara tenia gairebé consciència del seu desvari i mirava fixament, amb obstinació, un cert objecte sobre el divan, davant seu. Allà aparegué de cop i volta un individu, qui sap com havia entrat, ja que no hi era pas quan l'Ivan Fiódorovitx entrà, de tornada de la seva visita a l'Smerdiakov. Era un senyor, o més aviat una mena de gentleman rus, *qui frisait la cinquantaine*,¹ com diuen els francesos, amb el cabell grisenc, llarg i espès, la barba en punta. Duia una levita castanya, evidentment feta per un bon sastre, però ja usada, potser de tres anys, i del tot passada de moda; fins al punt que cap dels mundans adinerats ja no en portava d'aquesta mena. La camisa i l'ampla xalina denotaven el gentleman *chic*; però la camisa, vista de prop, es veia brutenca, i la xalina molt gastada per l'ús. El pantalon de quadros li esqueia, però era massa clar i massa cenyit, com ara ja no se'n duen, i igualment el seu barret de feltre blanc, que no esqueia a la temporada. En poques paraules, el seu aspecte era el d'algú que a la vegada fos molt senyor i passés angúnies econòmiques. El gentleman

1. Així a l'original. (N. del T.)

semblava un d'aquells antics hisendats, pròspers en temps del servatge; segurament hauria alternat amb la bona societat, hauria tingut relacions que potser encara conservava, però a poc a poc, empobrit per les dissipacions de la joventut i per l'abolició recent del servatge, s'havia tornat una mena de paràsit de bona companyia, rebut pels seus antics coneguts a causa del seu caràcter adaptable i a títol d'home com cal, que pot ser admès a taula en tota ocasió, si bé sempre en lloc modest. Aquests paràsits, de bon geni, que saben contar històries i jugar una partida de cartes, i que refusen en rodó qualsevol feina que els ofereixin, generalment són viudos o concos; de vegades tenen fills, sempre educats lluny, a casa d'alguna tia de qui el gentleman no parla gairebé mai en bona companyia, com si s'averkonyís de tal parentiu. Acaben desave-sant-se dels seus fills, que li escriuen, molt de tant en tant, pel seu sant o per Nadal, unes cartes de felicitació a les quals de vegades fins i tot respon. La fesomia d'aquell hoste inesperat no era bonassa, sinó més aviat afable, disposada a adoptar l'expressió amable que convingués segons les circumstàncies. No duia rellotge, però sí uns impertinents de carei penjats d'una cinta negra. El dit del mig de la seva mà dreta ostentava un anell d'or massís amb un òpal de poc preu. L'Ivan Fiódorovitx guardava silenci, resolt a no encetar la conversa. L'hoste esperava, com un paràsit que acaba de sortir de l'habitació del pis de dalt que li han reservat, a l'hora del te, per fer companyia a l'amo de la casa, però que calla, ja que aquest està capficat amb les seves reflexions, a punt de totes maneres per sostenir una amable xerrameca així que l'amo l'hi inciti. De cop i volta la seva cara es tornà preocupada.

—Escolta —digué a l'Ivan Fiódorovitx—, perdona'm, només t'ho vull recordar: has anat a veure l'Smerdiakov per informar-te respecte a la Katerina Ivànovna, i te n'has anat sense saber-ne res; segurament t'has descuidat de...

—¡Ah, sí! —digué l'Ivan, capficat—; me n'he descuidat... No importa, d'altra banda; deixem-ho per demà. A propòsit —afegí amb irritació dirigint-se al visitant—, sóc jo que he

degut recordar-me d'això fa un moment, perquè sentia una angúnia. ¿N'hi ha prou que tu hakis sorgit, perquè jo cregui que aquesta suggestió em ve de tu?

—I bé, no ho creguis —el gentleman somrigué amb posat amable—. La fe no s'imposa. D'altra banda, en aquest domini, les proves, fins i tot materials, són ineficaces. Sant Tomàs va creure perquè volia creure, no per haver palpat el Crist ressuscitat. Així, els espiritistes... jo els estimo força... imagina't que creuen servir la fe, perquè el diable els ensenya les banyes de tant en tant. “És una prova material de l'existència de l'altre món.” ¡L'altre món demostrat materialment! ¡Quina idea! En fi, això provaria l'existència del diable, però no la de Déu. Vull fer-me de la societat idealista, per combatre'ls: sóc realista, però no materialista, ¡he, he, he!

—Escolta —digué l'Ivan Fiódorovitx, alçant-se—, em penso que tinc un desvari; explica el que vulguis, tant se me'n dóna. No arribaràs a exasperar-me com aleshores. Només, em fa vergonya... Vull caminar per l'habitació... De vegades, deixo de veure't i sentir-te, però endevino sempre el que vols dir, perquè *sóc jo que parlo, ¡no pas tu!* No sé si dormia, l'última vegada, o si t'he vist realment. Vaig a posar-me al cap una tovallola mullada, potser et dissiparàs.

L'Ivan anà a buscar la tovallola i va fer el que deia; amb la tovallola molla al cap, es posà a caminar amunt i avall.

—Estic content que ens diguem de tu —digué l'hoste.

—Imbècil —rigué l'Ivan—, ¿et pensaves que et diria de vós? Ara jo estic molt content, si no fos que em fan mal els polsos... i el front... de manera que no em vinguis amb filosofies com l'altra vegada. Si no pots fúmer el camp, inventa almenys alguna cosa alegre. Explica'm xafarderies, ja que no ets més que un paràsit. ¡Quin mal somni més tenaç! Però no em fas por. Et dominaré. ¡No m'internaran!

—*C'est charmant*,¹ “paràsit”. És el meu paper, en efecte. ¿Què sóc damunt la terra, sinó un paràsit? A propòsit, estic

1. En francès a l'original. (N. del T.)

sorprès de sentir-te: es veu que ja comences a prendre'm per un ésser real, i no pel producte de la teva pura imaginació, com sostenies l'altra vegada.

—Ni un sol instant no et prenc per una realitat —exclamà l'Ivan amb ràbia—. Ets una mentida, un fantasma del meu esperit malalt. Però no sé com desempallegar-me de tu, veig que em caldrà sofrir algun temps. Ets una al·lucinació, l'encarnació de mi mateix, d'una part solament de mi... dels meus pensaments i dels meus sentiments, però dels més vils i dels més necis. Sota aquest punt de vista, podries fins i tot interessar-me, si tingués temps per dedicar-te.

—Permet, vaig a confondre't: fa un moment, prop del fanal, quan t'has abraonat cap a l'Alioixa cridant: “¡Tu ho saps per ell! ¿Com has sabut que ve a veure'm?”, és de mi que parlaves. Doncs, has cregut un instant que jo existia realment —digué el gentleman amb un somriure suau.

—Sí, era una flaquesa... però no podia creure en tu. Potser t'he vist només en somnis, i no en realitat, la darrera vegada.

—¿I per què has estat tan dur amb l'Alioixa? És un noi molt simpàtic; jo sóc culpable davant seu, per allò de l'stàrets Zossima.

—¿Com goses parlar-me de l'Alioixa, lacai? —digué l'Ivan rient.

—M'insultes tot rient, bon senyal. D'altra banda, ets ben amable amb mi, més que la darrera vegada, i ja comprenc per què: aquesta noble resolució...

—¡No me'n parlis! —cridà l'Ivan, enfurismat.

—Ja ho comprenc, ja ho comprenc: *c'est noble, c'est charmant*,¹ tu demà defensaràs el teu germà, et sacrificaràs per ell... *c'est chevaleresque*...²

—Calla, i, si no, ¡compte amb les puntades de peu!

—En un cert sentit, m'agradaria, perquè hauré aconse-

1. En francès en el text. (N. del T.)

2. En francès en el text. (N. del T.)

guit el meu objecte: si em dones una puntada de peu, serà que creus en la meua realitat, ja que ningú no clava puntades de peu a un fantasma. Prou bromes: pots insultar-me, però més val ser una mica més ben educat, fins amb mi. “¡Imbècil, lacai!” Quines expressions...

—¡Insultant-te, m’insulto a mi mateix! —tornà a riure l’Ivan—. Tu, ets jo mateix, però amb una altra fatxa. Tu expresses els meus propis pensaments... ¡i no pots dir-me res de nou!

—Si els nostres pensaments coincideixen, és un honor per mi —digué amablement el gentleman.

—Només que tu tries els més fastigosos dels meus pensaments... Ets ase i banal. Ets estúpid. ¡No et puc suportar! ¿Què fer, què fer? —murmurà l’Ivan entre dents.

—Amic, vull ser gentleman a pesar de tot i que em tractin com a tal —digué el visitant amb un cert amor propi, d’altra banda conciliador, bonàs—. Sóc pobre, però... no diré pas molt honrat, però... generalment s’admet com un axioma que sóc un àngel caigut. A fe meua, no puc imaginar-me com he pogut ser un àngel en altre temps. Si mai ho he estat, deu fer tant de temps que no és estrany que ja no me’n recordi. Ara, l’únic que m’importa és la meua reputació d’home com cal i visc a l’atzar, esforçant-me per ser agradable. Estimo sincerament els homes; m’han calumniat moltíssim. Quan vinc a la terra, a casa vostra, la meua vida pren una aparença de realitat, i és això el que més m’agrada. Perquè el fantàstic em turmenta com a tu mateix; jo també estimo el realisme terrestre. A casa vostra, tot és definit, hi ha fórmules, hi ha geometria; a casa nostra, no hi ha més que ¡equacions indeterminades! Aquí, em passejo, somnio (m’agrada somniar). Em torno supersticiós, no te’n riguis; la superstició m’agrada. Adopto tots els vostres costums; m’agrada anar als banys públics, afigura’t, m’agrada prendre un bany de vapor en companyia dels vostres popes i dels vostres comerciants. El meu somni és encarnar-me, però definitivament, en alguna botiguera obesa i creure en tot el que ella creu. El meu ideal és anar a missa

i dur-hi un ciri, de tot cor; te'n dono paraula. Aleshores els meus sofriments s'acabaran. També m'agraden els vostres re-meis; a la primavera, hi havia una epidèmia de verola, i vaig fer-me vacunar; ¡si sabies que content estava! Vaig donar deu rubles “pels nostres germans esclaus”... Ja no m'escoltes. Estàs destrempat, avui —el gentleman va fer una pausa—. Ja sé que ahir vas consultar un metge... i bé, ¿com te trobes? ¿Què et va dir?

—¡Imbècil!

—En canvi, tu sembles intel·ligent. Ja tornes a insultar-me. No és pas per tafaneria que t'ho preguntava. Si vols, no em tornis resposta. Vet aquí que em torno a sentir del meu reuma.

—¡Imbècil! —repetí l'Ivan.

—¡I da-li! Encara em recordo del meu reuma de l'any passat.

—¿El diable, reuma?

—¿Per què no? Si m'encarno, cal estar a les conseqüències. *Satana sum et nihil humanum a me alienum puto.*¹

—¿Com dius? *Satana sum et nihil humanum...* ¡No està malament, per un diable!

—Estic content d'agradar-te, per fi.

—Això no ho has après de mi —observà de sobte l'Ivan, amb sorpresa—. Aquesta frase no m'ha passat mai pel cap. Cosa rara...

—*C'est du nouveau, n'est-ce pas?*² Aquesta vegada obraré lleialment i t'explicaré la cosa. Escolta. En somnis, sobretot durant els mals somnis que vénen d'una mala digestió o d'una altra causa semblant, l'home té de vegades visions tan artístiques, escenes de la vida real tan complicades, travessa una tal successió d'esdeveniments amb peripècies inesperades, des

1. “Sóc Satanàs i res d'humà no m'és aliè”; transcrivim la frase com la porta Dostoievski; en realitat, la famosa de Terenci que el diable s'apropia diu així: “Homo sum: humani nihil a me alienum puto”. (*N. del T.*)

2. En francès a l'original. (*N. del T.*)

de les manifestacions més altes fins a les minúcies més ínfimes, com per exemple un botó de la camiseta, que t'ho juro, ni el mateix Lev Tolstoi no ho podia imaginar. No obstant, aquests somnis es donen, no en escriptors, sinó en homes ordinaris: funcionaris, periodistes, popes... Un ministre fins m'ha confessat que les seves millors idees li venien somniant. I ara ha passat el mateix: jo et dic coses originals, que no t'han passat mai pel cap, com en els mals somnis, i no obstant no sóc més que la teva al·lucinació.

—Menteixes. El teu objecte és persuadir-me que existeixes, i vet aquí que pretens tu mateix no ser més que un somni.

—Amic, he triat avui un mètode particular que ja t'explicaré després. Espera una mica: ¿on érem? ¡Ah, sí! Llavors vaig refredar-me, però no aquí amb vosaltres, sinó allà.

—¿On, allà? Dignes, doncs, ¿penses estar-te aquí molt de temps? —exclamà l'Ivan gairebé desesperat. Es deturà, s'assegué en el divan, s'agafà altra vegada el cap entre les mans, s'arrencà la tovallola mullada i la llançà amb despit: era evident que no havia servit.

—Tens els nervis malalts —remarcà el gentleman amb aire de tant se me'n dóna, però amistós—. Em tens rancúnia per haver-te dit que em vaig refredar, i no obstant em vaig refredar de la manera més natural. Anava a una vetllada diplomàtica, a casa d'una gran dama de Petersburg, que movia els ministres com uns titelles. De frac, corbata blanca, enguantat; i no obstant, jo em trobava encara Déu sap on, i per arribar a la terra em calia travessar l'espai. Certament, no és més que un instant, però la llum del sol triga vuit minuts a arribar a la terra, i afigura't, jo, en frac i amb armilla oberta. Els esperits no es gelen, però quan jo em vaig encarnar... en poques paraules, vaig obrar a la lleugera, aventurant-me; dins l'espai, dins l'èter, dins l'aigua... aquesta aigua que hi ha damunt del firmament... fa tant de fred... és a dir, un fred que ni tan sols es pot dir fred: cent cinquanta graus sota zero. És sabuda la facècia de les joves camperoles: a trenta graus sota zero, proposen a algun beneït que llepi una destral; la llengua se

li enganxa immediatament i el ximple s'arrenca la pell i sagna, ¡i això només a trenta graus! A cent cinquanta, n'hi hauria prou, em penso, amb tocar una destral amb el dit perquè aquest desaparegués... només que hi hagués una destral allí...

—Però ¿és possible que allí hi hagi una destral? —digué l'Ivan Fiódorovitx, distret. Lluitava amb totes les seves forces per sostreure's al desvari i no estimbar-se en la bogeria definitivament.

—¿Una destral? —repetí l'hoste, amb sorpresa.

—I bé, sí, ¡una destral! ¿Què passaria, allí, amb una destral? —exclamà l'Ivan amb tossuderia rabiosa.

—¿Una destral a l'espai? *Quelle idée!*¹ Si una destral caigués tan lluny penso que es posaria a giravoltar al volt de la Terra sense saber per què, a la manera d'un satèl·lit. Els astrònoms calcularien el moment de la seva sortida i de la seva posta, en Gatsuk² la posaria en el seu almanac: vet-ho aquí.

—¡Ets ase, horriblement ase! —digué l'Ivan amb obstinació—. Inventat mentides més enginyoses o no t'escollaré més. Vols vèncer'm amb el realisme dels teus procediments, persuadir-me de la teva existència. ¡No hi crec de cap manera!

—Però no menteixo pas, tot això és veritat. Per desgràcia, la veritat no és gairebé mai enginyosa. Veig que esperes de mi alguna cosa gran, potser bella i tot. És llàstima, perquè només dono el que puc...

—¡No filosofis, ase!

—¿Com filosofaria, si tinc tot el costat dret paralitzat, que em fa gemegar? He consultat els metges: saben diagnosticar meravellosament, us expliquen la malaltia, però són incapaços de curar-la. Hi havia un estudiant entusiasta: “Si us moríssiu—deia—, coneixeríeu exactament la naturalesa del vostre mal”. Tènen la mania d'enviar-vos a especialistes: “Nosaltres només diagnostiquem —us diuen—; aneu a veure en Tàl, ell us curarà”. Ja no es troba aquell metge a la moda

1. En francès a l'original. (*N. del T.*)

2. Editor de periòdics, revistes i almanacs. (*N. del T.*)

antiga, que tractava totes les malalties; ara només hi ha especialistes, que es fan propaganda als diaris. Per una malaltia de nas, us envien a París a casa d'un especialista europeu. Aquest us examina la narípia: "Jo només puc —diu— curar el forat esquerre del nas, tal és la meua especialitat. Després de mi, aneu a Viena, allí hi ha un especialista en forats drets".

¿Què fer? He acudit als remeis casolans, un metge alemany m'aconsellà que em fregués després del bany amb mel i sal. Vaig prendre els banys, per gust; em vaig untar ben untat, i res. Desesperat, vaig escriure al comte Mattei, a Milà; m'envià un llibre i unes gotes. ¡Que Déu el perdoni! Afigura't que l'extracte de malta de Hoff m'ha curat. L'havia comprat per atzar; en vaig prendre tota una ampolla, i ja podia ballar i tot, ¡oli en un llum! Estava resolt a publicar un comunicat en els diaris, l'agraïment m'hi empenyia, però això ja és una altra història: ¡cap diari no ho volgué publicar! "És massa reaccionari —deien—, ningú no s'ho creurà, *le diable n'existe point.*"¹

"Publiqueu-la anònimament", m'aconsellaven. Però ¿què val un comunicat anònim? Vaig bromejar amb els empleats: "El que és reaccionari, a la nostra època, és creure en Déu; però jo sóc el diable, en mi ja s'hi pot creure". "Naturalment que sí —responien—, i tothom hi creu; no obstant, el que demaneu és impossible, perjudicaria el nostre programa. ¿Potser sota una forma humorística?" Però aleshores, pensava jo, en forma humorística ja no tindria gràcia. De manera que el meu comunicat va quedar inèdit. ¿T'ho creuràs? És una cosa que em pesa damunt el cor. Els millors sentiments, com l'agraïment, em resulten formalment prohibits a causa de la meua posició social.

—¿Ja tornes a la filosofia? —digué l'Ivan, estrenyent les dents.

—¡Déu me'n guard! Però no se'm pot privar de plànyer'm alguna vegada. Sóc un home calumniat. Tu mateix em tractes a cada pas d'imbècil. Prou es veu que ets jove.

1. En francès a l'original. (N. del T.)

Amic, no tot és la intel·ligència. Jo he rebut de la natura un cor bo i alegre; “també he escrit algun vodevil...” Em sembla que em prens per un vell Khlestakov, però el meu destí és força més seriós. Per una mena de decret inexplicable, tinc per missió “negar”, i no obstant sóc fonamentalment bo, incapaç de negació. No, ¡cal que neguis! Sense negació no hi ha crítica, i ¿què seria de les revistes sense crítica? Sense crítica només hi hauria hosanna. Però, per viure, no n’hi ha prou amb l’hosanna; cal que aquest hosanna passi pel gresol del dubte, etc.”¹ D’altra banda, jo no m’hi fico, no sóc pas jo qui inventà la crítica, no en sóc pas responsable. I bé, em van triar per fer de boc emissari, m’obligaren a fer crítica, i la vida pogué començar. Nosaltres comprenem aquesta farsa; jo, per exemple, t’ho diré amb franquesa i senzillament, aspiro al no-res. “No, cal que visquis —em diuen—; perquè, sense tu, res no existiria. Si tot fos raonable damunt la Terra, no hi passaria mai res: sense tu, cap esdeveniment; ara bé, cal que hi hagi esdeveniments.” Jo faig, doncs, la meva obligació, però a contracor, només per suscitar esdeveniments; realitzo l’irracional, com a persona manada. La gent es pren aquesta farsa de debò, malgrat la seva intel·ligència. Aquesta és la seva tragèdia. I pateixen, evidentment, però... en canvi, viuen, viuen una vida real i no imaginària, perquè el sofriment és la vida. Sense el sofriment, ¿quin goig donaria viure? Tot s’assemblaria a un interminable *Te Deum*; seria sant, però ensopit. ¿I jo? Jo sofreixo, i no obstant no visc. Sóc la *x*, la incògnita d’una equació. Sóc una mena d’espectre de la vida, que ha perdut la noció de les coses i arriba a oblidar el seu propi nom. Tu rius... no, no rius, sinó que et tornes a enfadar, com sempre. Tu vols només intel·ligència; jo, en canvi, t’ho repeteixo, donaria tota la vida ultraterrena, totes les dignitats i tots els honors, per encarnar-me en l’ànima d’una botiguera obesa i encendre ciris a Déu.

1. Paraules de Khlestakov, personatge de *L’inspector*, de Gógol, III, 6 (1836). (*N. del T.*)

—Tu tampoc, tu no creus en Déu —digué l'Ivan amb un somriure rancuniós.

—No sé què dir-t'hi. Si parles de debò...

—¿Déu existeix, sí o no? —insistí l'Ivan amb còlera.

—¡Ah, de manera que és de debò que m'ho preguntes! Estimat, Déu m'és testimoni que no en sé res, no et sabria dir altra cosa.

—No, tu no existeixes, tu ets jo mateix ¡res més! ¡Ets una porqueria, ets una fantasia meva!

—Si vols, tinc la mateixa filosofia que tu, és cert. *Je pense, donc je suis.*¹ Vet aquí l'únic que hi ha de segur: la resta, tot el que em volta, tot el que volta aquests mons, Déu i el mateix Satanàs, tot això no està provat. ¿Tenen una existència pròpia o no són més que una emanació del jo, el desplegament successiu del meu jo, que existeix temporalment i personalment? Però m'aturo, perquè tinc la impressió que vols pegar-me.

—Més valdria que m'expliquessis alguna anècdota —proferí amb dolor l'Ivan.

—Aquí en va una, precisament relacionada amb el nostre tema, és a dir, més aviat una llegenda que una anècdota. Tu em retreus la meva incredulitat: “no creus i t'és testimoni”. Però, estimat, no sóc pas l'únic: a casa nostra, tothom se sent ara torbat a causa de les vostres ciències. Mentre només hi havia els àtoms, els cinc sentits, els quatre elements, la cosa podia anar. Els àtoms ja eren coneguts dels antics. Però vosaltres heu descobert la “molècula química”, el “proto-plasma”, i ¡el diable sap quantes coses més! En saber-ho, els nostres han abaixat la cua. Hi hagué un terrabastall; sobretot supersticions i xafarderies, perquè nosaltres en tenim tant com vosaltres, i fins una mica més; per fi, la delació; tenim també allà baix una secció on es reben certs “informes”. I bé, aquesta llegenda de la nostra edat mitjana, de la nostra, no de la vostra, no troba ja cap crèdit, fora de les botigueres obeses, les nostres, no les vostres. Tot allò que existeix en-

1. En francès a l'original. (N. del T.)

tre vosaltres també existeix entre nosaltres; et revelo aquest misteri per amiat, per més que ho tingui prohibit. Aquesta llegenda parla, doncs, del paradís. Hi havia damunt la Terra un cert filòsof que ho negava tot, les lleis, la consciència, la fe, sobretot la vida futura. Morí cregut que anava a entrar en la fosca del no-res, i ve-te'l aquí en presència de la vida futura. Se'n sorprèn, se n'indigna: "Això —diu— és contrari a les meves conviccions". I el van condemnar per això... Perdona'm, t'explico aquesta llegenda de la mateixa manera que me l'han contada a mi. Doncs, el van condemnar a recórrer a través de les tenebres un quadrilí de quilòmetres (perquè també nosaltres comptem en quilòmetres, ara), i quan haurà acabat el seu quadrilí, les portes del paradís s'obriran davant seu i tot li serà perdonat...

—¿Quins turments hi ha a l'altre món, a més d'això del quadrilí de quilòmetres? —preguntà l'Ivan amb estranya animació.

—¿Quins turments? ¡Ah, no me'n parlis! En altre temps, n'hi havia per tots els gustos; ara, sempre és a base del sistema de les tortures morals, "els remordiments de la consciència" i altres romanços. Ho devem al vostre "endolciment dels costums". I ¿qui se n'aprofita? Només aquells que no tenen consciència, perquè se'n fumen dels remordiments. En canvi, la gent decent, que conserva la consciència i l'honor, sofreix... ¡Vet aquí les reformes efectuades en un terreny mal preparat, i copiades de l'estranger! ¡Són deplorables! El foc d'altre temps valia més. El condemnat al quadrilí mira, doncs, al seu voltant, i després s'ajeu travessat al camí: "No vull caminar, ¡m'hi refuso per principi!" Pren l'ànima d'un ateu rus il·lustrat i barreja-la amb la del profeta Jonàs, que rondinà tres dies i tres nits dins el ventre de la balena: obtindrà aquest pensador que es va ajeure al camí.

—¿Damunt de què es va ajeure?

—Segurament hi havia alguna cosa damunt la qual ajeure's. ¿O és que bromegeu?

—¡Bravo! —exclamà l'Ivan amb la mateixa animació. Es-

coltava ara amb curiositat inesperada—. ¡I bé! ¿Continua ajagut?

—¡I ca! Al cap de mil anys s'aixecà i es posà en camí.

—¡Quin ase! —l'Ivan rigué amb una rialleta nerviosa i després rumià—. ¿És que no ve a ser el mateix jeure eternament o fer un quadrilió de verstes? Perquè seria un viatge d'un bilió d'anys.

—¡Molt més! Si tinguessis llapis i paper, trauríem el compte. Però ja fa temps que acabà el seu viatge i ara comença l'anècdota.

—¡Com! Però ¿d'on ha tret el bilió d'anys?

—Tu sempre penses en la vostra Terra actual. La Terra s'ha reproduït potser un milió de vegades; s'ha glaçat, s'ha clivellat, s'ha disgregat, s'ha descompost en tots els seus elements, altra vegada les aigües l'han recoberta tota. Després, es transformà en cometa; després, en sol, i de sol altra vegada en terra. Aquest cicle potser es repeteix infinitat de vegades, sota la mateixa forma, fins en el més petit detall. És indecentment ensopit...

—I bé, ¿què succeí quan hagué acabat el seu viatge?

—Així que entrà en el paradís, no havien passat dos segons rellotge en mà (si bé el seu rellotge, a parer meu, devia haver-se descompost en tots els seus elements dins la seva butxaca durant el viatge), quan ja exclamava que per aquells dos segons bé valia la pena de fer, no ja un quadrilió de quilòmetres, sinó un quadrilió de quadrilions elevat a la quadrilionèsima potència. En poques paraules, cantà hosanna, fins exagerà, tant que alguns pensadors més dignes van refusar de donar-li la mà els primers temps; s'havia tornat conservador massa de pressa. És el temperament rus. T'ho repeteixo, és una llegenda. Tal com m'ho han contat t'ho conto jo. Vet aquí les idees que corren entre nosaltres sobre aquestes matèries.

—¡Ja et tinc! —exclamà l'Ivan amb una alegria gairebé infantil, com si li tornés a la memòria alguna cosa—. Vaig ser jo mateix qui s'empescà aquesta anècdota del quadrilió d'anys;

jo en tenia aleshores disset i encara anava al gimnasi... Ho vaig explicar a un dels meus camarades, un tal Korovkin, a Moscou... És una anècdota molt característica; jo ja no me'n recordava, però m'acaba de tornar ara mateix inconscientment a la memòria: ¡no ets pas tu qui l'ha dita! D'aquesta mateixa manera una pila de coses us tornen al cap inconscientment, fins i tot quan us duen al suplici... a mi m'ha tornat en un somni. ¡Tu ets aquest somni! ¡Ets un somni i no existeixes!

—La violència amb què em negues m'assegura que, a pesar de tot, creus en mi —digué el gentleman alegrement.

—¡I ca! ¡No hi crec ni una centèsima part!

—Encara que només fos per una mil·lèsima. Les dosis homeopàtiques són potser les més fortes. Confessa que creus en mi, almenys per una deumil·lèsima...

—¡No! —cridà l'Ivan, irritat—. D'altra banda, ¿què més voldria, jo, que creure en tu?

—¡He, he, vet aquí una confessió interessant! Però jo sóc bo, vull ajudar-te. ¡Sóc jo que et tinc a tu! T'he explicat expressament aquesta anècdota per desenganyar-te d'una vegada respecte a mi.

—Menteixes. L'objecte de la teva aparició és convèncer'm de la teva existència.

—Precisament. Però les vacil·lacions, el neguit, el conflicte entre la fe i el dubte constitueixen de vegades un sofriment tan gran per un home escrupolós com tu, que més val penjar-se. Sabent que tu creus una mica en mi, t'he explicat aquella anècdota per lliurar-te definitivament al dubte. Jo et duc entre la fe i la incredulitat alternativament, i no sense objecte. És un mètode nou: quan deixaràs de creure totalment en mi, et posaràs a assegurar-me que no sóc pas un somni, que jo existeixo de debò, ja et conec; aleshores hauré aconseguit el meu objectiu. Ara bé, el meu objectiu és noble. Posaré dins teu una llavor minúscula de fe que donarà naixença a un roure, un roure tan gran que serà el teu refugi i voldrà fer-te anacoreta, perquè aquest és en secret el teu desig més viu; et nodriràs de llagostes de rostoll, guanyaràs la teva salvació al desert.

—Aleshores, sapastre, ¿és per la meva salvació que treballas?

—Bé cal que fem alguna vegada una bona obra. T'enfades, segons veig.

—¡Pallasso! ¿Has anat mai a temptar aquells que es nodreixen de llagostes de rostoll, resen disset anys en el desert i els hi creix l'herba a sobre?

—Estimat, no he fet altra cosa. Un oblida tot el món per una ànima així, perquè és una joia de preu, una estrella que de vegades val per tota una constel·lació; nosaltres tenim la nostra aritmètica. ¡La victòria és preciosa! Ara bé, certs solitaris, a fe meva, valen tant com tu des del punt de vista intel·lectual, encara que no t'ho creguis; poden contemplar simultàniament tals abismes de fe i de dubte que de vegades sembla en veritat que només ve d'un cabell que no sucumbeixin.

—I bé, ¿te'n vas tornar amb un pam de nas?

—Amic —remarcà l'hoste en to sentenciós—, més val tenir un pam de nas que no pas gens, com deia no fa gaire un marquès malalt (el devia tractar un especialista) tot confessant-se amb un pare jesuïta. Jo hi era, donava bo de veure. “¡Torneu-me el meu nas!”, i es picava el pit. “Fill meu —insinuava el pare—, tot està regulat pels decrets insondables de la Providència; un mal aparent porta de vegades un bé amagat. Si una sort cruel us ha privat del vostre nas, en canvi ningú no us podrà dir mai més que us heu quedat amb un pam de nas.” “Pare, ¡això no és cap consol! —exclamava el desesperat—. Al contrari, jo estaria encantat de tenir un pam de nas, mentre fos en el seu lloc.” “Fill —li deia el jesuïta sospirant—, no es poden tenir tots els béns a la vegada, i això que fas és rondinar contra la Providència, que no t'ha deixat pas de la seva mà; perquè si crides, com ara mateix, que series feliç tota la vida amb un pam de nas, ja la Providència acull la teva pregària, perquè, havent perdut el teu nas, t'has quedat amb un pam de nas...”

—¡Prou! ¡Quina història més bèstia! —exclamà l'Ivan.

—Amic, et volia fer riure, et juro que tal és la casuís-

tica dels pares jesuïtes i que la història és autèntica. És un cas recent i m'ha causat molts neguits. Tornat a casa seva, el jove desventurat s'alçà d'una pistoletada la tapa de la cervellera, aquella nit mateixa; jo no el vaig deixar fins al darrer moment... Pel que fa als confessoris dels jesuïtes, són realment el meu entreteniment més agradable a les hores de tristesa. Vet aquí una historieta d'aquests últims temps. Una jove normanda, rossa, de vint anys, es presenta davant d'un pare de la Companyia ja vell. ¡Quina cara bonica, quina bona planta! Feia venir aigua a la boca. S'agenollà, xiuxiuejà els seus pecats a través de la reixeta: “¿Com, filla meva? ¿Has tornat a caure en temptació?... *O Sancta Maria,*¹ ¿què dius, que ara ha estat amb un altre? ¿Fins quan durarà això, és que no tens vergonya?” “*Ab! mon Père* —respon la pecadora amb llàgrimes—, *ça lui fait tant de plaisir et à moi si peu de peine!*”² Considera aquesta resposta. Aquí jo mateix em vaig fer enrera: és el crit mateix de la natura, ¡val més això que la innocència! Jo li he donat l'absolució i ja em girava per anar-me'n quan sento que el jesuïta li dóna una cita per aquell vespre. Ja veus, un vell jesuïta com una roca, ¡i caure tan aviat en temptació! ¡La natura, la veritat de la natura prenia el que li tocava! ¿Per què fas aquesta ganyota? ¿Tornes a estar enfadat? Ja no sé què explicar-te per donar-te gust...

—Deixa'm; em dones migranya com un mal somni —gemegà l'Ivan, vençut per la seva visió—. M'ensopeixes i em turmentes. ¡No sé què donaria per treure't!

—Et demano altra vegada que moderis les teves exigències, que no exigeixis de mi “la grandesa i la bellesa sublim”, ja veuràs com seríem bons amics —digué el gentleman en to suggestiu—. En veritat, em tens rancúnia perquè no m'aparec a tu entre lluors vermelles, “entre llamps i trons”, amb les ales rostides, sinó vestit amb una modesta decència. Et sents xocat en els teus sentiments estètics en primer lloc, en el teu

1. En llatí a l'original. (*N. del T.*)

2. En francès a l'original. (*N. del T.*)

orgull després: ¡un gran home com tu rebre visites d'un diable tan qualsevol! Hi ha en tu aquella fibra romàntica ridiculitzada per Bielinski.¹ ¡Què hi farem, ets jove! Ara mateix, al moment de venir cap a casa teva, pensava, en broma, prendre l'aparença d'un conseller d'Estat retirat que hagués servit al Caucas, condecorat amb les ordres del Lleó i del Sol, però no he gosat per por que em pegaries: ¡com! ¡Posar-me damunt del pit les plaques del Lleó i de la Lluna, en comptes de l'Estrella Polar o de Sírius! I tu insisteixes a tenir-me per un ase. Déu meu, no pretenc pas ser tan intel·ligent com tu. Mefistòfeles, quan s'apareix a Faust, afirma que ell vol el mal i no fa més que el bé. ¡Ell mateix! ¡A mi em passa el contrari!² Sóc potser l'únic ésser del món que estima la veritat i vol sincerament el bé. Jo hi era, quan el Verb crucificat se'n pujà al Cel, emportant-se'n l'ànima del Bon Lladre; he sentit les aclamacions alegres dels querubins cantant hosanna; i els himnes dels serafins, que feien tremolar l'univers. ¡I bé! Et juro pel que hi pugui haver de més sagrat que hauria volgut unir-me als chors angèlics ¡i cridar hosanna com ells! Ja la paraula anava a sortir de la meva gola... saps que sóc molt sensible i impressionable des del punt de vista de l'estètica. Però el

1. Bielinski (1811-1848), crític famós. (*N. del T.*)

2. No és pas aquesta, en l'obra de Dostoievski, l'única al·lusió irònica a Goethe, figura en certa manera antitètica de la del gran novel·lista. A la novel·la *Dimonis* apareix un personatge, Stepan Trofimovitx, autor d'un poema al·legòric “de forma líricodramàtica —diu Dostoievski— i que recorda la segona part del *Faust*”. I a continuació escriu aquesta velada paròdia del *Faust*: “Obre l'escena un chor de dones, al qual succeeix un chor d'homes; després ve un altre chor de no sé què ni de quines forces, i al capdavant de tot, un chor d'esperits, encara per encarnar, però que senten unes grans ànsies de fer-ho. Aquests chors canten alguna cosa molt confusa, en general blasfèmies, però amb accents de suprem humorisme. De sobte canvia l'escena i ens trobem davant de certa *Festa de la vida*, en la qual canten fins i tot els insectes, surten tortugues amb certes frases sacramentals en llatí, i fins, si no recordo malament, un mineral canta també no sé què...” Els personatges, “quan dialoguen, sembla que es barallin per alguna cosa, una cosa vaga però amb pretensions de suprema importància”. (*Dimonis*, 1ª part, cap. I.) (*N. del T.*)

sentit comú —la més desventurada de les meves facultats— m’ha retingut dins els justos límits ¡i he deixat passar l’hora propícia! Perquè, pensava jo aleshores, ¿què passarà si canto hosanna? Tot s’apagarà en el món, ja no passarà mai més res. Vet aquí com els deures del meu càrrec i la meva posició social m’han obligat a rebutjar un impuls generós i a quedar-me en la infàmia. D’altres s’atribueixen tot l’honor del bé: a mi no em deixen més que la infàmia. Però no envejo l’honor de viure a costa dels altres; no sóc pas ambiciós. ¿Per què, entre totes les criatures, sóc l’única consagrada a les malediccions de la gent de bé i fins a les puntades de peu, ja que, encarnant-me, haig d’aguantar de vegades coses com aquestes? Hi ha en això un misteri, però a cap preu no me’l volen revelar per por que em posaré a entonar hosanna i que immediatament les imperfeccions necessàries desapareguin i la raó deixi de regnar a tot el món: això seria la fi de tot, fins dels diaris i revistes, ja que ¿qui s’hi subscriuria, aleshores? Prou sé que al capdavant em reconciliaré; faré el meu quadril·lió de quilòmetres i coneixeré el secret. Però, tot esperant, rondino i faig de mala gana la meva missió: perdre’n a mils per salvar-ne un. ¿Quantes ànimes, per exemple, ha calgut perdre, quantes reputacions empastifar, per obtenir un sol just, Job, del qual es van servir en altre temps per ensarronar-me tan cruelment? No; mentre el secret no serà revelat, dues veritats existeixen per mi: la d’allà, la seva, que ignoro totalment, i l’altra, la meva. Falta veure quina és la més pura... ¿T’has adormit?

—Naturalment —gemegà l’Ivan—. Tot el que hi ha d’ase en mi, tot el que d’ençà de molt de temps he digerit i eliminat com una carronya, ¡ara tu m’ho tornes a servir com una novetat!

—Aleshores, ¡no he reeixit! Jo que em pensava encantar-te amb la meva eloqüència; ¡aquest hosanna en el cel, veritablement, no estava tan malament com això! I aquell to sarcàstic, a la Heine... ¿o trobes que no?

—No; jo no he tingut mai aquest esperit lacaiesc. ¿Com la meva ànima ha pogut produir un lacai de la teva mena?

—Amic, conec un simpàtic senyoret rus, amant de la literatura i de l'art. És autor d'un poema que promet, intítulat *El Gran Inquisidor*... És en ell sol que jo pensava.

—Et prohibeixo que parlis d'*El Gran Inquisidor* —exclama l'Ivan, vermell de vergonya.

—¿I *El cataclisme geològic*? ¿No te'n recordes? ¡Allò era un poema!¹

—¡Calla o et mato!

—¿Matar-me? No; cal que jo m'expliqui primer. He vingut per oferir-te aquest goig. ¡Oh, com estimo els somnis dels meus joves amics, fegosos, assedegats de vida! “Allà viu una gent nova —deies tu aquesta primavera passada, quan et preparaves per venir cap aquí—; una gent que vol destruir-ho tot i tornar a l'antropofàgia. Els enzes, no m'han pas consultat. A parer meu, no s'ha de destruir res, si no és la idea de Déu en l'esperit de l'home: vet aquí per on cal començar. ¡Oh, els cegos, no comprenen res! Quan tota la humanitat professarà l'ateisme (i crec que tal època, com les èpoques geològiques, arribarà al seu moment), aleshores, espontàniament, sense antropofàgia, l'antiga concepció del món desapareixerà, i sobretot l'antiga moral. Els homes s'uniran per espremer la vida i extreure'n tots els plaers possibles, únicament plaers d'aquest món. L'esperit humà s'enlairarà fins a un orgull titànic, apareixerà l'home-déu. Triomfant sempre i sense límits de la naturalesa per la ciència i la voluntat, l'home, per això sol, sentirà constantment un goig tan intens que substituirà les esperances del goig celeste. Cada u sabrà que és mortal, sense esperança de resurrecció, i es resignarà a la mort amb un orgull tranquil, com un déu. Per orgull, s'abstindrà de rondinar contra la brevetat de la vida i estimarà els seus germans d'una manera desinteressada. L'amor

1. Ben curiós resulta per a nosaltres, catalans, que Dostoievski atribuís al seu personatge Ivan Fiódorovitx Karamàzov la paternitat d'un poema sobre un cataclisme geològic: *L'Atlàntida*, de Verdaguer, havia aparegut el 1877, dos anys abans que *Els germans Karamàzov*. (N. del T.)

no procurarà més que un goig molt breu, però el sentiment mateix de la seva brevetat en reforçarà la intensitat, en la mateixa proporció que en altre temps es dispersava en esperances d'amor etern, d'ultratomba...”, i etcètera i etcètera. ¡Era encantador!

L'Ivan es tapava les orelles amb les mans, mirava a terra, tremolava tot ell. La veu prosseguia:

—La qüestió consisteix en això, rumiava el meu jove filòsof: ¿és possible que tal època arribi mai? En cas afirmatiu, tot està decidit, la humanitat s'organitzarà definitivament. Però com que tal cosa potser no podrà realitzar-se fins d'aquí a mil anys, donada la imbecilitat inveterada de l'espècie humana, és lícit, a tot individu que tingui consciència de la veritat, d'ordenar la seva vida com li doni la gana, d'acord amb els nous principis. En aquest sentit, “tot li és permès”. Més encara: fins si tal època no hagués d'arribar mai, com que Déu i la immortalitat no existeixen, és permès a l'home nou de tornar-se un home-déu, encara que fos l'únic al món. D'ara endavant podria, amb cor lleuger, afranquir-se de les regles de la moral tradicional, a les quals estava subjecte l'home-esclau. ¡No hi ha cap llei que obligui Déu! Pertot arreu on Déu es troba, ¡és en el seu lloc! Pertot arreu on jo em trobaré, ¡serà el primer lloc! “Tot és permès”: ¡vet-ho aquí, això és tot! Tot plegat, molt bonic; només, si volies fer trampa, ¿per què et calia la sanció de la veritat? Però el nostre rus contemporani és fet així: no es decidirà mai a fer trampa si no existeix aquesta sanció, de tant que estima la veritat...

L'hoste s'havia engrescat amb la seva mateixa eloqüència; enlairava més i més la veu i mirava amb ironia l'amo de la casa; però no pogué acabar. L'Ivan prengué de sobte un vas de damunt la taula i el llançà a l'orador.

—*Ab! mais, c'est bête enfin!*¹ —exclamà l'altre, saltant del divan i eixugant-se les gotes de te del vestit—. ¡T'has recordat del tinter de Luter! ¿Vols veure en mi un somni i tires

1. En francès a l'original. (*N. del T.*)

vasos a un fantasma? ¡És digne d'una dona! Ja sospitava que feies veure que et tapaves les orelles i escoltaves...

En aquest moment, van trucar a la finestra amb insistència. L'Ivan Fiódorovitx s'alçà.

—¿No ho sents? ¡Obre! —exclamà l'hoste—. És el teu germà Alioixa, que ve a anunciar-te una notícia de les més inesperades, ¡t'ho asseguro!

—Calla, impostor, ja sabia abans que tu que era l'Alioixa; jo ho pressentia, i certament que no ve per res, és evident que em duu una “notícia” —crijà l'Ivan amb exaltació.

—Doncs, obre, obre de pressa. ¡La neu cau arremolinada i és el teu germà! *Monsieur sait-il le temps qu'il fait? C'est à ne pas mettre un chien dehors...*¹

Seguien trucant. L'Ivan volia córrer a la finestra, però se sentia com paralitzat. S'esforçava a trencar els lligams que el retenien, però en va. Trucaven cada vegada més fort. Per fi els lligams es trencaren, l'Ivan Fiódorovitx pogué alçar-se. Les dues espelmes s'estaven acabant, el vas que havia llançat contra el seu hoste seguia damunt la taula. Sobre el divan, ningú. Els trucs a la finestra seguien, però no tan forts com li havia semblat; al contrari, molt discrets.

—¡No és pas un somni! No, juro que no era pas un somni; tot això acaba de succeir.

L'Ivan va córrer a la finestra i obrí el porticó.

—Alioixa, t'havia prohibit que vinguessis —crijà, furios—. ¿Què vols? Dignes-m'ho en dues paraules, ¿m'entens?

—Fa una hora que l'Smerdiakov s'ha penjat —digué l'Alioixa.

—Puja els graons, que baixo a obrir —digué l'Ivan.

I baixà a obrir la porta del carrer.

1. En francès a l'original. (N. del T.)